

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः ॥

तृतीयस्यामि॒तो दि॒वि सोमं॑ आसीत्। तं गा॒य॒त्र्या ऽह॑रत्। तस्य॑
पु॒र्णम॑च्छिद्यत। तत्पु॒र्णो ऽभ॑वत्। तत्पु॒र्णस्य॑ पु॒र्णत्व॑म्। ब्र॒ह्म वै पु॒र्णः।
यत्पु॒र्णशा॒ख्या व॒त्सान॑पाक॒रोति॑। ब्र॒ह्मणै॒वैनान॑पाक॒रोति॑। गा॒य॒त्रो
वै पु॒र्णः। गा॒य॒त्राः प॒शवः॑ ॥ १ ॥

तस्मा॒त्रीणि॑त्रीणि पु॒र्णस्य॑ पला॒शानि॑। त्रि॒पदा॑ गा॒य॒त्री।
यत्पु॒र्णशा॒ख्या गाः प्रा॑र्पय॑ति। स्वयै॒वैना॑ दे॒वत॑या प्रा॑र्पयति।
यं का॒मये॑ताप॒शुः स्या॑दि॒ति। अ॒पु॒र्णान्त॑स्मै शु॒ष्का॒ग्रामा॑हरेत्।
अ॒प॒शुरे॒व भ॑वति। यं का॒मये॑त प॒शुमा॑न्त्स्या॒दि॒ति। ब॒हुप॑र्णान्तस्मै
बहु॑शा॒खामा॑हरेत्। प॒शुम॑न्तमे॒वैनं॑ करोति ॥ २ ॥

यत्प्राची॑मा ह॑रत्। दे॒वलो॒कम॑भि ज॑येत्। यदु॒दीचीं॑
मनु॑ष्यलो॒कम्। प्राची॑मु॒दीची॑मा ह॑रति। उ॒भयो॑र्लो॒कयो॑र॒भि॒जि॒त्यै। इ॒षे त्वो॒र्जे त्वे॒त्याह॑। इ॒षमे॒वोर्जं॑ यज॑माने दधाति। वा॒यवः॑
स्थे॒त्याह॑। वा॒युर्वा अ॒न्तरि॑क्ष॒स्याध्य॑क्षाः। अ॒न्तरि॑क्ष॒दे॒वत्याः॑ खलु॒ वै
प॒शवः॑ ॥ ३ ॥

वा॒यवं ए॒वैनान्प॑रि ददाति। प्र वा ए॒नाने॒तदा क॑रोति। यदाह॑।

वा॒यवः॑ स्वेत्यु॑पा॒यवः॑ स्वेत्या॑ह। यज॑मानायै॒व प॒शूनुप॑ ह्वयते।
 दे॒वो वः॑ सवि॒ता प्रा॑र्पय॒त्वित्या॑ह प्रसू॒त्यै। श्रेष्ठ॑तमाय॒ कर्मण॑
 इत्या॑ह। य॒ज्ञो हि श्रेष्ठ॑तमं॒ कर्म॑। तस्मा॑दे॒वमा॑ह। आप्या॑यध्वम॒घ्निया
 दे॒वभा॒गमित्या॑ह॥४॥

व॒त्सेभ्य॑श्च॒ वा ए॒ताः पु॒रा म॑नुष्येभ्यश्चाप्या॑यन्त। दे॒वेभ्य॑ ए॒वैना॒
 इन्द्रा॑याप्या॑ययति। ऊ॒र्जस्व॑तीः पय॑स्वतीरित्या॑ह। ऊ॒र्ज॒ः हि पयः॑
 स॒म्भर॑न्ति। प्र॒जाव॑तीरनमी॒वा अ॑य॒क्ष्मा इत्या॑ह प्रजा॑त्यै। मा
 वः स्तेन॑ ई॒शत॒ माऽघ॑श॒स इत्या॑ह गु॒त्यै। रु॒द्रस्य॑ हे॒तिः परि॑
 वो वृ॒णक्त्वित्या॑ह। रु॒द्रादे॒वैना॑स्त्रायते। ध्रु॒वा अ॒स्मिन्गोप॑तौ स्यात
 ब॒ह्वीरित्या॑ह। ध्रु॒वा ए॒वास्मि॑न्ब॒ह्वीः क॑रोति॥५॥

यज॑मानस्य प॒शून्पा॒हीत्या॑ह। प॒शूनां॑ गो॒पीथा॑य। तस्मा॑त्सा॒यं
 प॒शव॑ उप॑स॒माव॑र्तन्ते। अन॑धः सादयति। गर्भा॑णां धृत्या॒ अप्र॑पादाय।
 तस्मा॑द्गर्भाः प्र॒जाना॑मप्र॑पादुकाः। उ॒परी॑व निद॑धाति। उ॒परी॑व हि
 सु॒वर्गो॑ लो॒कः। सु॒वर्ग॑स्य लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै॥६॥

प॒शवः॑ करोति प॒शवो॑ दे॒वभा॒गमित्या॑ह करोति नव॑ च॥ [१]

दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒व इत्य॑श्चप॒रशु॑माद॑त्ते प्रसू॒त्यै।
 अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॑ह। अ॒श्विनौ॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यू आस्ता॑म्।
 पू॒ष्णो हस्ता॑भ्या॒मित्या॑ह य॒त्यै। यो॒ वा ओष॑धीः पर्व॒शो वेद॑।
 नैनाः॑ स हि॑नस्ति। प्र॒जाप॑ति॒र्वा ओष॑धीः पर्व॒शो वेद॑। स ए॒ना

न हि॑नस्ति। अ॒श्वप॒र्श्वा ब॒र्हिर॒च्छै॑ति। प्रा॒जाप॒त्यो वा अ॒श्वः
सयो॑नि॒त्वाय॑॥७॥

ओष॑धीना॒महि॑सायै। य॒ज्ञस्य॑ घोष॒दसी॑त्याह। यज॑मान
ए॒व र॒यिं द॑धाति। प्रत्यु॑ष्टः रक्षः प्रत्यु॑ष्टा अ॒रा॑तय॒ इत्या॑ह।
रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। प्रेय॑मंगाद्विषणां ब॒र्हिर॒च्छे॑त्याह। वि॒द्या वै
धि॑षणां। वि॒द्ययै॑वैन॒दच्छै॑ति। मनु॑ना कृ॒ता स्व॒धया॒ वि॒त॒ष्टे॑त्याह।
मा॒न॒वी हि प॑र॒शुः स्व॒धाकृ॑ता॥८॥

त आ॒व॑हन्ति क॒वयः॑ पु॒रस्ता॑दित्याह। शु॒श्रु॒वाः सो॒ वै क॒वयः॑।
य॒ज्ञः पु॒रस्ता॑त्। मु॒ख॒त ए॒व य॒ज्ञमा॑ र॒भते॑। अथो॑ यदे॒तदु॒क्ता यतः॑
कु॒तश्चा॑ ह॒र॑ति। तत्प्रा॒च्या ए॒व दि॒शो भ॑वति। दे॒वेभ्यो॑ जुष्ट॑मिह
ब॒र्हि॒रा॒सद॑ इत्याह। ब॒र्हिषः॑ स॒मृ॒द्धौ। क॒र्म॒णोऽन॑परा॒धाय॑। दे॒वानां॑
प॒रि॒षू॒तम॒सी॑त्याह॥९॥

यद्वा इ॒दं किं॑ च। तद्दे॒वानां॑ प॒रि॒षू॒तम्। अथो॑ यथा॒ वस्य॑से
प्रति॒प्रो॒च्याहे॒दं क॑रिष्यामीति। ए॒वमे॒व तद॑ध्व॒र्युर्दे॒वेभ्यः॑ प्रति॒प्रो॒च्यं
ब॒र्हि॒र्दा॑ति। आ॒त्म॒नोऽहि॑सायै। याव॑तः स्त॒म्बान्प॑रिदि॒शेत्।
यत्तेषा॑मुच्छि॒ष्टात्। अति॑ तद्य॒ज्ञस्य॑ रेचयेत्। एक॑ स्त॒म्बं
प॒रि॒दि॒शेत्। त॑ सर्व॑ दायात्॥१०॥

य॒ज्ञस्या॑न॒तिरे॑काय। व॒र्षवृ॑द्धम॒सी॑त्याह। व॒र्षवृ॑द्धा वा
ओष॑धयः। दे॒वब॑र्हिरित्याह। दे॒वेभ्य॑ ए॒वैन॑त्करोति। मा॒ त्वाऽन्व॑ङ्गा

तिर्यगित्याहाहि॑सायै। पर्व ते राध्यासमित्याहर्ध्यै॑। आच्छेत्ता ते
मा रिषमित्याह। नास्याऽऽत्मनो मीयते। य एवं वेद॥११॥

देवर्बर्हिः शतवल्शं विरोहेत्याह। प्रजा वै बर्हिः। प्रजानां
प्रजननाय। सहस्रवल्शा वि वयं रुहेमेत्याह। आमेवैतामा
शास्ते। पृथिव्याः सम्पृचः पाहीत्याह प्रतिष्ठित्यै। अयुङ्गायुङ्गान्मुष्टीं
लुनोति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै। सुसम्भृतां त्वा सम्भरामीत्याह।
ब्रह्मणैवैनथ्सम्भरति॥१२॥

अदित्यै रास्नाऽसीत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या एवैनद्रास्नां
करोति। इन्द्राण्यै सन्नहनमित्याह। इन्द्राणी वा अग्रे देवतानां
समनह्यत। साऽऽर्धोत्। ऋद्धौ सन्नह्यति। प्रजा वै बर्हिः।
प्रजानामपरावापाय। तस्मात्स्रावसन्तताः प्रजा जायन्ते॥१३॥

पूषा ते ग्रन्थिं ग्रश्नात्वित्याह। पुष्टिमेव यजमाने दधाति। स
ते मास्थदित्याहाहि॑सायै। पश्चात्प्राश्चमुपगूहति। पश्चाद्वै प्राचीनं
रेतो धीयते। पश्चादेवास्मै प्राचीनं रेतो दधाति। इन्द्रस्य त्वा
बाहुभ्यामुद्यच्छ इत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। बृहस्पतेर्मूर्ध्ना
हरामीत्याह। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः॥१४॥

ब्रह्मणैवैनद्धरति। उर्वन्तरिक्षमन्विहीत्याह गत्यै। देवङ्गममसी-
त्याह। देवानेवैनद्भमयति। अनधः सादयति। गर्भाणां धृत्या
अप्रंपादाय। तस्माद्गर्भाः प्रजानामप्रंपादुकाः। उपरीं नि दधाति।

उपरीव हि सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥१५॥

संयोनित्वाय स्वधाकृताऽसीत्याह दायाद्वेदं भरति जायन्ते बृहस्पतिः
समष्ट्यै॥ [२]

पूर्वेद्युरिध्माब्रुहिः करोति। यज्ञमेवारभ्य गृहीत्वोपवसति।
प्रजापतिर्यज्ञमसृजत। तस्योखे अस्रसेताम्। यज्ञो वै प्रजापतिः।
यत्साँन्नाय्योखे भवतः। यज्ञस्यैव तदुखे उपदधात्यप्रस्रसाय।
शुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे देवयज्याया इत्याह। देवयज्याया एवैनानि
शुन्धति। मातरिश्वनो घर्मोऽसीत्याह॥१६॥

अन्तरिक्षं वै मातरिश्वनो घर्मः। एषां लोकानां विधृत्यै।
द्यौरसि पृथिव्यसीत्याह। दिवश्च ह्येषा पृथिव्याश्च सम्भृता।
यदुखा। तस्मादेवमाह। विश्वधाया असि परमेण धाम्नेत्याह।
वृष्टिर्वै विश्वधायाः। वृष्टिमेवाव रुन्धे। दृहस्व मा ह्वारित्याह
धृत्यै॥१७॥

वसूनां पवित्रमसीत्याह। प्राणा वै वसवः। तेषां वा
एतद्भागधेयम्। यत्पवित्रम्। तेभ्य एवैनत्करोति। शतधारं
सहस्रधारमित्याह। प्राणेष्वेवायुर्दधाति सर्वत्वाय। त्रिवृत्पलाश-
शाखाया दर्भमयं भवति। त्रिवृद्वै प्राणः। त्रिवृतमेव प्राणं मध्यतो
यजमाने दधाति॥१८॥

सौम्यः पूर्णः संयोनित्वाय। साक्षात्पवित्रं दर्भाः।

प्राख्सायमधिनि दधाति। तत्प्राणापानयो रूपम्। तिर्यक्प्रातः।
तद्दर्शस्य रूपम्। दार्श्यः ह्येतदहः। अन्नं वै चन्द्रमाः। अन्नं
प्राणाः। उभयमेवोपैत्यजामित्वाय॥१९॥

तस्मादयं सर्वतः पवते। हुतः स्तोको हुतो द्रप्स
इत्याहु प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। न हि हुतः स्वाहाकृतः
स्कन्दति। दिवि नाको नामाग्निः। तस्य विप्रुषो भागधेयम्। अग्नये
बृहते नाकायेत्याहु। नाकमेवाग्निं भागधेयेन समर्धयति। स्वाहा
द्यावापृथिवीभ्यामित्याहु। द्यावापृथिव्योरेवैनत्प्रतिष्ठापयति॥२०॥

पवित्रवत्यानयति। अपां चैवौषधीनां च रसः सः सृजति।
अथो ओषधीष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति। अन्वारभ्य वाचं यच्छति।
यज्ञस्य धृत्यै। धारयन्नास्ते। धारयन्त इव हि दुहन्ति। कामधुक्ष
इत्याहातृतीयस्यै। त्रयं इमे लोकाः। इमानेव लोकान् यजमानो
दुहे॥२१॥

अमूमिति नामं गृह्णाति। भद्रमेवासां कर्मा विष्करोति। सा
विश्वायुः सा विश्वव्यचाः सा विश्वकर्मेत्याहु। इयं वै विश्वायुः।
अन्तरिक्षं विश्वव्यचाः। असौ विश्वकर्मा। इमानेवैताभिर्लोकान्
यथापूर्वं दुहे। अथो यथा प्रदात्रे पुण्यमाशास्ते। एवमेवैना
एतदुपस्तौति। तस्मात्प्रादादित्युन्नीय वन्दमाना उपस्तुवन्तः
पशून्दुहन्ति॥२२॥

बहु दुग्धीन्द्राय देवेभ्यो हविरिति वाचं विसृजते। यथादेवतमेव

प्रसौति। दैव्यंस्य च मानुषस्य च व्यावृत्यै। त्रिराह। त्रिषत्या हि देवाः। अवाचं यमोऽनन्वारभ्योत्तराः। अपरिमितमेवाव रुन्धे। न दारुपात्रेण दुह्यात्। अग्निवद्वै दारुपात्रम्। यद्दारुपात्रेण दुह्यात्॥ २३॥

यातया॑म्ना ह॒विषा॑ यजेत। अथो॒ खल्वा॑हुः। पुरो॒डाश॑मुखानि वै ह॒वी॑र॒षि॑। नेत इ॒तः पुरो॒डाश॑ ह॒विषो॒ यामो॑ऽस्तीति। काममेव दारुपात्रेण दुह्यात्। शूद्र ए॒व न दु॑ह्यात्। अस॒तो वा ए॒ष सम्भू॑तः। यच्छू॒द्रः। अह॑विरे॒व तदि॒त्याहुः॑। यच्छू॒द्रो दोग्धी॑ति॥ २४॥

अ॒ग्नि॒हो॒त्रमे॒व न दु॑ह्याच्छू॒द्रः। तद्धि नोत्पु॒नन्ति॑। य॒दा खलु॑ वै प॒वित्र॑म॒त्येति॑। अथ॒ तद्धि॒विरि॑ति। सम्पृ॒च्यध्व॑मृतावरीरित्याह। अ॒पां चैवौष॑धीनां च र॒सः स॑ सृ॒जति॑। तस्मा॑द॒पां चोष॑धीनां च र॒समुप॑जीवामः। म॒न्द्रा धन॑स्य सा॒तय॑ इत्याह। पु॒ष्टिमे॒व यज॑माने दधाति। सोमे॒न त्वात॑न॒च्मीन्द्रा॑य॒ दधी॒त्याह॑॥ २५॥

सोम॑मे॒वैन॑त्करोति। यो वै सोमं॑ भक्षयित्वा। सं॒व॒त्स॒रः सोमं॑ न पिब॑ति। पु॒नर्भक्ष्यो॑ऽस्य सोमपी॒थो भ॑वति। सोमः॒ खलु॑ वै सा॑न्नाय्यम्। य ए॒वं वि॒द्वान्त्सा॑न्नाय्यं पिब॑ति। अ॒पुनर्भक्ष्यो॑ऽस्य सोमपी॒थो भ॑वति। न मृ॒न्मये॒नापि॑ दध्यात्। यन्मृ॒न्मये॒नापि॑ दध्यात्। पि॒तृदे॒वत्य॑ स्यात्॥ २६॥

अ॒य॒स्पात्रे॑ण वा दारुपात्रेण वाऽपि॑ दधाति। तद्धि सदे॒वम्। उ॒द॒न्वद्भव॑ति। आपो॒ वै र॑क्षो॒घ्नीः। रक्ष॑सामप॒हत्यै॑। अद॑स्तमसि॒ विष्णा॑वे॒ त्वेत्या॑ह। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑। य॒ज्ञायै॒वैन॑दद॒स्तं करो॑ति।

विष्णो हव्यः रक्षस्वेत्याह गुप्त्यै। अनधः सादयति। गर्भाणां धृत्या
 अप्रपादाय। तस्माद्गर्भाः प्रजानामप्रपादुकाः। उपरीव निदधाति।
 उपरीव हि सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समंष्ट्यै॥२७॥
 असीत्याह धृत्यै यजमाने दधात्यजामित्वाय स्थापयति दुहे दुहन्ति
 दुह्याद्वोग्धीति दधीत्याह स्यात्सादयति पञ्च च॥—————[३]

कर्मणे वां देवेभ्यः शकेयमित्याह शक्त्यै। यज्ञस्य वै सन्ततिमनु
 प्रजाः पशवो यजमानस्य सन्तायन्ते। यज्ञस्य विच्छित्तिमनु प्रजाः
 पशवो यजमानस्य विच्छिद्यन्ते। यज्ञस्य सन्ततिरसि यज्ञस्य त्वा
 सन्तत्यै स्तृणामि सन्तत्यै त्वा यज्ञस्येत्याहवनीयात्सन्तनोति।
 यजमानस्य प्रजायै पशूनां सन्तत्यै। अपः प्रणयति। श्रद्धा वा
 आपः। श्रद्धामेवारभ्य प्रणीय प्रचरति। अपः प्रणयति। यज्ञो वा
 आपः॥२८॥

यज्ञमेवारभ्य प्रणीय प्रचरति। अपः प्रणयति। वज्रो वा आपः।
 वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्रहृत्य प्रणीय प्रचरति। अपः प्रणयति। आपो
 वै रक्षोघ्नीः। रक्षसामपहत्यै। अपः प्रणयति। आपो वै देवानां प्रियं
 धाम। देवानामेव प्रियं धाम प्रणीय प्रचरति॥२९॥

अपः प्रणयति। आपो वै सर्वा देवताः। देवता एवारभ्य प्रणीय
 प्रचरति। वेषाय त्वेत्याह। वेषाय ह्येनदादत्ते। प्रत्युष्टः रक्षः प्रत्युष्टा
 अरातय इत्याह। रक्षसामपहत्यै। धूरसीत्याह। एष वै धुर्योऽग्निः।
 तं यदनुपस्पृश्यातीयात्॥३०॥

अध्वर्युं च यजमानं च प्रदहेत्। उपस्पृश्यात्येति। अध्वर्योश्च
यजमानस्य चाप्रदाहाय। धूर्व तं योऽस्मान्धूर्वति तं धूर्व यं वयं
धूर्वाम् इत्याह। द्वौ वाव पुरुषौ। यं चैव धूर्वति। यश्चैनं धूर्वति।
तावुभौ शुचाऽर्पयति। त्वं देवानामसि सस्त्रितं पप्रितं जुष्टं
वह्नितं देवहूतमित्याह। यथायजुरेवैतत्॥ ३१॥

अहुतमसि हविर्धानमित्याहानात्यै। द॒हंस्व मा ह्वारित्याह
धृत्यै। मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रेक्ष इत्याह मित्रत्वाय। मा भेर्मा
संविक्था मा त्वा हिंसिषमित्याहाहिंसायै। यद्वै किं च
वातो नाभि वाति। तथ्सर्वं वरुणदेवत्यम्। उरु वातायेत्याह।
अवारुणमेवैनत्करोति। देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह प्रसूत्यै।
अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह॥ ३२॥

अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह
यत्यै। अग्नये जुष्टं निर्वपामीत्याह। अग्नय एवैनां जुष्टं निर्वपति।
त्रिर्यजुषा। त्रय इमे लोकाः। एषां लोकानामात्यै। तूष्णीं चतुर्थम्।
अपरिमितमेवाव रुन्धे। स एवमेवानुपूर्व९ हवी९षि निर्वपति॥ ३३॥

इदं देवानामिदमु नः सहेत्याह व्यावृत्यै। स्फात्यै त्वा
नारात्या इत्याह गुप्त्यै। तमसीव वा एषोऽन्तश्चरति। यः परीणहि।
सुवरं वि वि ख्येषं वैश्वानरं ज्योतिरित्याह। सुवरेवाभि वि पश्यति
वैश्वानरं ज्योतिः। द्यावापृथिवी हविषि गृहीत उदवेपेताम्।

दृ० ह०न्ता०न्दुर्या० द्यावा०पृथिव्योरित्या०ह। गृहाणां० द्यावा०पृथिव्योर्धृत्यै०।
उ०र्वन्तरि०क्षमन्विहीत्या०ह गत्यै०। अदित्यास्त्वोपस्थे सादयामीत्या०ह।
इयं वा अदितिः। अस्या ए०वैन०दुपस्थे सादयति। अग्ने० ह०व्य०
र०क्षस्वेत्या०ह गुप्त्यै०॥ ३४॥

य०ज्ञो वा आपो धामं प्र०णीय प्रचरत्यतीयादेतद्वाहुभ्यामित्या०ह ह०वी०षि
निर्वपति गत्यै च०त्वारि च०॥ [४]

इन्द्रो० वृ०त्रम०हन्। सो०ऽपः। अ०भ्य०प्रियत। तासां० यन्मे०ध्यं
य०ज्ञिय०० सदे०वमासीत्। तदपोद०क्रामत्। ते द०र्भा अ०भवन्। यद्द०र्भैरप
उ०त्पु०नाति। या ए०व मे०ध्या य०ज्ञियाः सदे०वा आपः०। ताभिरे०वैना
उ०त्पु०नाति। द्वा०भ्यामु०त्पु०नाति॥ ३५॥

द्वि०पाद्यज०मानः० प्रति०ष्ठित्यै०। दे०वो वः० सवि०तोत्पु०नात्वित्या०ह।
स०वि०तृप्र०सूत ए०वैना० उ०त्पु०नाति। अ०च्छि०द्रेण प०वि०त्रेणेत्या०ह। अ०सौ
वा आ०दित्यो०ऽच्छि०द्रं प०वि०त्रम्। तेनै०वैना० उ०त्पु०नाति। व०सोः
सूर्य०स्य र०श्मिभि०रित्या०ह। प्रा०णा वा आपः०। प्रा०णा व०सवः०। प्रा०णा
र०श्मयः॥ ३६॥

प्रा०णैरे०व प्रा०णान्त्सं पृ०णक्ति। सा०वि०त्रि०यर्चा। स०वि०तृप्र०सूतं
मे० कर्मा०सदिति०। स०वि०तृप्र०सूतमे०वास्य कर्म० भवति। प०च्छो
गा०य०त्रिया० त्रि०ष्वमृ०द्धत्वाय०। आपो० दे०वीर०ग्रेपु०वो अ०ग्रेगु०व इत्या०ह।
रूपमे०वासा०मे०तन्महि०मानं० व्याच०ष्टे। अ०ग्रं इ०मं य०ज्ञं न०य०ताग्रे०

य॒ज्ञप॑ति॒मित्या॑ह। अ॒ग्रं ए॒व य॒ज्ञं न॑यन्ति। अ॒ग्रं य॒ज्ञप॑तिम्॥३७॥

युष्मानिन्द्रोऽवृणीत वृत्रतूर्यं यूयमिन्द्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्यं
इत्याह। वृत्रं हं हनिष्यन्निन्द्र आपो वव्रे। आपो हेन्द्र
वव्रिरे। संज्ञामेवासांमेतत्सामानं व्याचष्टे। प्रोक्षिताः स्थेत्याह।
तेनाऽऽपः प्रोक्षिताः। अ॒ग्रये॑ वो जुष्टं प्रोक्षाम्य॒ग्रीषोमा॑भ्यामित्याह।
य॒था दे॒व तमे॒वैनान्प्रोक्ष॑ति। त्रिः प्रोक्ष॑ति। त्र्या॒वृद्धि॑ य॒ज्ञः॥३८॥

अथो रक्षसामपहत्यै। शुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे देवयज्याया
इत्याह। दे॒व य॒ज्याया॑ ए॒वैनानि॑ शुन्धति। त्रिः प्रोक्ष॑ति। त्र्या॒वृद्धि॑
य॒ज्ञः। अथो मे॒ध्य॒त्वाय॑। अ॒वधू॑तं रक्षोऽवधूता अरातय इत्याह।
रक्ष॑साम॒पहत्यै॑। अ॒दित्या॒स्त्वग॒सीत्या॑ह। इ॒यं वा अ॒दितिः॥३९॥

अस्या ए॒वैन॑त्त्वचं करोति। प्रति॑ त्वा पृथि॒वी वे॒त्त्वित्या॑ह
प्रति॑ष्ठित्यै। पुरस्ता॑त्प्रती॒चीन॑ग्री॒वमु॑त्तरलो॒मोप॑स्तृणाति मे॒ध्य॒त्वाय॑।
तस्मा॑त्पुरस्ता॑त्प्रत्य॒ञ्चः प॒शवो॑ मे॒धमु॑पतिष्ठन्ते। तस्मा॑त्प्रजा॒ मृगं॑
ग्राहु॑काः। य॒ज्ञो दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त। कृ॒ष्णो रू॒पं कृ॒त्वा। यत्कृ॑ष्णाजिने
ह॒विर॑ध्यव॒हन्ति॑। य॒ज्ञा दे॒व तद्य॒ज्ञं प्रयु॑ङ्क्ते। ह॒विषो॑ऽस्क॒न्दाय॥४०॥

अधिषवणमसि वानस्पत्यमित्याह। अधिषवणमे॒वैन॑त्करोति।
प्रति॑ त्वाऽ॒दित्या॒स्त्वग्वे॒त्त्वित्या॑ह स॒य॒त्वाय॑। अ॒ग्नेस्त॑नूर॒सीत्या॑ह।
अ॒ग्नेर्वा ए॒षा त॑नूः। यदोष॑धयः। वा॒चो वि॒सर्ज॑नमित्याह। य॒दा हि
प्र॒जा ओष॑धीनाम॒श्नन्ति॑। अथ॒ वाचं॑ वि॒सृज॑न्ते। दे॒ववी॑तये त्वा

गृह्णामीत्याह॥४१॥

देवताभिरेवैनत्समर्धयति। अद्रिरसि वानस्पत्य इत्याह।
ग्रावाणमेवैनत्करोति। स इदं देवेभ्यो हव्यः सुशर्मि शमिष्वेत्याह।
शान्त्यै। हविष्कृदेहीत्याह। य एव देवानां हविष्कृतः। तान् ह्वयति।
त्रिह्वयति। त्रिषत्या हि देवाः। इषमावदोर्जमावदेत्याह॥४२॥

इषमेवोर्जं यजमाने दधाति। द्युमद्वदत वयः संङ्घातं
जेष्मेत्याह। भ्रातृव्याभिभूत्यै। मनोः श्रद्धादैवस्य यजमानस्या-
सुरग्री वाक्। यज्ञायुधेषु प्रविष्टाऽऽसीत्। तेऽसुरा यावन्तो
यज्ञायुधानामुद्वदतामुपशृण्वन्। ते पराभवन्। तस्मात्स्वानां
मध्येऽवसायं यजेत। यावन्तोऽस्य भ्रातृव्या यज्ञायुधानां-
मुद्वदतामुपशृण्वन्ति। ते परा भवन्ति। उच्चैः समाहन्त वा आह
विजित्यै॥४३॥

वृङ्क एषामिन्द्रियं वीर्यम्। श्रेष्ठं एषां भवति। वरुषवृद्धमसि
प्रति त्वा वरुषवृद्धं वेत्त्वित्याह। वरुषवृद्धा वा ओषधयः। वरुषवृद्धा
इषीकाः समृद्धौ। यज्ञः रक्षाः स्यन्तु प्राविशन्। तान्यस्मा पशुभ्यो
निरवादयन्त। तुषैरोषधीभ्यः। परापूतः रक्षः परापूता अरातय
इत्याह। रक्षसामपहत्यै॥४४॥

रक्षसां भागोऽसीत्याह। तुषैरेव रक्षाः सि निरवादयते। अप
उपस्पृशति मेध्यत्वायं। वायुर्वो विविनक्तित्याह। पवित्रं वै वायुः।

पुनात्येवैनान्। अन्तरिक्षादिव वा एते प्रस्कन्दन्ति। ये शूर्पात्।
देवो वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृह्णात्वित्याह प्रतिष्ठित्यै।
हविषोऽस्कन्दाय। त्रिष्फलीकर्तवा आह। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो
मेध्यत्वाय॥४५॥

द्वाभ्यामुत्पुनाति रश्मयो नयन्त्यग्रे यज्ञपतिं यज्ञोऽदितिरस्कन्दाय गृह्णामीत्याह
वदेत्याह विजित्या अपहत्या अस्कन्दाय त्रीणि च॥—————[५]

अवधूतः रक्षोऽवधूता अरातय इत्याह। रक्षसामपहत्यै।
अदित्यास्त्वगसीत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या एवैनत्त्वचं
करोति। प्रति त्वा पृथिवी वेत्त्वित्याह प्रतिष्ठित्यै। पुरस्तात्प्रतीचीन-
ग्रीवमुत्तरलोमोपस्तृणाति मेध्यत्वाय। तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यञ्चः
पशवो मेधमुपतिष्ठन्ते। तस्मात्प्रजा मृगं ग्राहुकाः। यज्ञो देवेभ्यो
निलायत॥४६॥

कृष्णो रूपं कृत्वा। यत्कृष्णाजिने हविरधिपिनष्टि।
यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। हविषोऽस्कन्दाय। द्यावापृथिवी
सहास्ताम्। ते शम्यामात्रमेकमहर्व्येताः शम्यामात्रमेकमहः।
दिवः स्कम्भनिरसि प्रति त्वाऽदित्यास्त्वग्वेत्त्वित्याह।
द्यावापृथिव्योर्वीत्यै। धिषणाऽसि पर्वत्या प्रति त्वा दिवः
स्कम्भनिर्वेत्त्वित्याह। द्यावापृथिव्योर्विधृत्यै॥४७॥

धिषणाऽसि पार्वतेयी प्रति त्वा पर्वतिर्वेत्त्वित्याह।
द्यावापृथिव्योर्वृत्यै। देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह

प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानां मध्वर्यू
 आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्त्यै। अधिवपामीत्याह।
 यथा देवतमेवैनानधि वपति। धान्यमसि धिनुहि देवानित्याह।
 एतस्य यजुषो वीर्येण॥४८॥

यावदेका देवता कामयते यावदेका। तावदाहुतिः प्रथते। न
 हि तदस्ति। यत्तावदेव स्यात्। यावञ्जुहोति। प्राणाय त्वाऽपानाय
 त्वेत्याह। प्राणानेव यजमाने दधाति। दीर्घामनु प्रसितिमायुषे
 धामित्याह। आयुरेवासमिन्दधाति। अन्तरिक्षादिव वा एतानि
 प्रस्कन्दन्ति। यानि दृषदः। देवो वः सविता हिरण्यपाणिः
 प्रतिगृह्णात्वित्याह प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। असंवपन्ती
 पि० षाणूनि कुरुतादित्याह मेध्यत्वाय॥४९॥

निलायत विधृत्यै वीर्येण स्कन्दन्ति चत्वारि च॥ [६]

धृष्टिरसि ब्रह्म यच्छेत्याह धृत्यै। अपाग्नेऽग्निमामादं जहि
 निष्क्रव्यादं१ सेधा देवयजं वहेत्याह। य एवामात्क्रव्यात्।
 तमपहत्य। मेध्येऽग्नौ कपालमुपदधाति। निर्दग्धं२ रक्षो निर्दग्धा
 अरातय इत्याह। रक्षा३स्येव निर्दहति। अग्निवत्युपदधाति।
 अस्मिन्नेव लोके ज्योतिर्धत्ते। अङ्गारमधि वर्तयति॥५०॥

अन्तरिक्ष एव ज्योतिर्धत्ते। आदित्यमेवामुष्मिल्लोके
 ज्योतिर्धत्ते। ज्योतिष्मन्तोऽस्मा इमे लोका भवन्ति। य एवं

वेद। ध्रुवमसि पृथिवीं दृ॒ष्ट॒हेत्या॑ह। पृथिवीमे॒वैतेन॑ दृ॒ष्ट॒हति॑।
ध॒र्त्रम॑स्य॒न्तरि॑क्षं दृ॒ष्ट॒हेत्या॑ह। अ॒न्तरि॑क्षमे॒वैतेन॑ दृ॒ष्ट॒हति॑। ध॒रुण॑मसि
दि॒वं दृ॒ष्ट॒हेत्या॑ह। दि॒वंमे॒वैतेन॑ दृ॒ष्ट॒हति॑॥५१॥

ध॒र्मासि॑ दि॒शो दृ॒ष्ट॒हेत्या॑ह। दि॒श ए॒वैतेन॑ दृ॒ष्ट॒हति॑।
इ॒माने॒वैते॒र्लोका॑न् दृ॒ष्ट॒हति॑। दृ॒ष्ट॒हन्ते॑ऽस्मा इ॒मे लो॒काः प्र॒जया॑
प॒शुभिः॑। य ए॒वं वेद॑। त्री॒ण्यग्रे॑ क॒पाला॒न्युप॑दधाति। त्रय॑ इ॒मे
लो॒काः। ए॒षां लो॒काना॒मास्यै॑। ए॒कम॑ग्रे॑ क॒पाल॒मुप॑ दधाति। ए॒कं
वा अ॒ग्रे क॒पालं॑ पु॒रुष॑स्य स॒म्भव॑ति॥५२॥

अथ॒ द्वे। अथ॒ त्रीणि॑। अथ॑ च॒त्वारि॑। अथा॒ष्टौ। तस्मा॑द॒ष्टाक॑पालं
पु॒रुष॑स्य॒ शिरः॑। यदे॒वं क॒पाला॒न्युप॑दधाति। य॒ज्ञो वै प्र॒जाप॑तिः।
य॒ज्ञमे॒व प्र॒जाप॑तिः॒ स॒ऽस्क॑रोति। आ॒त्मान॑मे॒व तथ्स॑ऽस्क॑रोति।
त॒ स॒ऽस्कृ॑तमा॒त्मानम्॑॥५३॥

अ॒मुष्मि॑ल्लो॒केऽनु॑ प॒रैति॑। यद॒ष्टावु॑प॒दधा॑ति। गा॒य॒त्रिया॑
तथ्स॒म्मित॑म्। यन्न॒वं। त्रि॒वृता॑ तत्। यद्व॒शं। वि॒राजा॑ तत्।
यदेका॑दश। त्रि॒ष्टुभा॑ तत्। यद्वा॑दश॥५४॥

जग॑त्या॒ तत्। छ॒न्दः स॒म्मितानि॑ स उ॒प॒दध॑त्क॒पाला॑नि।
इ॒माँल्लो॒कान॑नुपूर्व॒ दिशो॑ विधृ॒त्यै दृ॒ष्ट॒हति॑। अथाऽऽयुः॑ प्रा॒णान्प्र॒जां
प॒शून् यज॑माने दधाति। स॒जा॒तान॑स्मा अ॒भितो॑ बहु॒लान्क॑रोति।
चि॒तः स्वे॒त्याह॑। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। भृ॒गूणा॒मङ्गि॑रसां॒ तप॑सा
तप्य॒ध्वमि॒त्याह॑। दे॒वता॑नामे॒वैना॑नि॒ तप॑सा तपति। तानि॒ ततः॑

संस्थिते। यानि घर्मे कपालान्युपचिन्वन्ति वेधस इति
चतुष्पदयुर्चा वि मुञ्चति। चतुष्पादः पशवः। पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति
तिष्ठति॥५५॥

वर्तयति दिवमेवैतेन दृहति सम्भवति तं संस्कृतमात्मानं द्वादश
संस्थिते त्रीणि च॥ [७]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याहु प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामि-
त्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याहु
यत्यै। सं वपामीत्याह। यथादेवतमेवैनानि संवपति। समापो
अद्विरंगमत समोषधयो रसेनेत्याह। आपो वा ओषधीर्जिन्वन्ति।
ओषधयोऽपो जिन्वन्ति। अन्या वा एतासामन्या जिन्वन्ति॥५६॥

तस्मादेवमाह। स रेवतीर्जगतीभिर्मधुमतीर्मधुमतीभिः
सृज्यध्वमित्याह। आपो वै रेवतीः। पशवो जगतीः। ओषधयो
मधुमतीः। आप ओषधीः पशून्। तानेवास्मा एकधा सृज्य।
मधुमतः करोति। अद्भ्यः परि प्रजाताः स्थ समद्भिः पृच्यध्वमिति
पर्याप्तावयति। यथा सुवृष्ट इमामनुविसृत्य॥५७॥

आप ओषधीर्महयन्ति। तादृगेव तत्। जनयत्यै त्वा
संयौमीत्याह। प्रजा एवैतेन दाधार। अग्नयै त्वाऽग्नीषोमाभ्यामित्याहु
व्यावृत्यै। मुखस्य शिरोऽसीत्याह। यज्ञो वै मुखः। तस्यैतच्छिरः।
यत्पुरोडाशः। तस्मादेवमाह॥५८॥

घर्मोऽसि विश्वायुरित्याह। विश्वमेवायुर्यजमाने दधाति। उरु

प्रथस्वोरु ते यज्ञपतिः प्रथतामित्याह। यजमानमेव प्रजया पशुभिः
प्रथयति। त्वचं गृह्णीष्वेत्याह। सर्वमेवैनं सतनुं करोति। अथाऽऽप
आनीय परिमार्ष्टि। मांस एव तत्त्वचं दधाति। तस्मात्त्वचा मांसं
छन्नम्। घर्मो वा एषोऽशान्तः॥५९॥

अर्धमासेऽर्धमासे प्रवृज्यते। यत्पुरोडाशः। स ईश्वरो
यजमानं शुचा प्रदहः। पर्यग्निं करोति। पशुमेवैनमकः।
शान्त्या अप्रदाहाय। त्रिः पर्यग्निं करोति। त्र्यावृद्धिं यज्ञः। अथो
रक्षसामपहत्यै। अन्तरितं रक्षोऽन्तरिता अरातय इत्याह॥६०॥

रक्षसामन्तरहित्यै। पुरोडाशं वा अधिश्रितं रक्षांस्य-
जिघांसन्। दिवि नाको नामाग्नी रक्षोहा। स एवास्माद्रक्षांस्य-
स्यपाहन्। देवस्त्वां सविता श्रपयत्वित्याह। सवितृप्रसूत एवेनं
श्रपयति। वर्षिष्ठे अधि नाक इत्याह। रक्षसामपहत्यै। अग्निस्ते
तनुवं माऽतिधागित्याहाऽनतिदाहाय। अग्ने हव्यं रक्षस्वेत्याह
गुत्यै॥६१॥

अविदहन्तः श्रपयतेति वाचं विसृजते। यज्ञमेव
हवींष्यभिव्याहृत्य प्रतनुते। पुरुरुचमविदाहाय श्रुत्यै करोति।
मस्तिष्को वै पुरोडाशः। तं यन्नाभिं वासयेत्। आविर्मस्तिष्कः
स्यात्। अभिवासयति। तस्माद्गुहां मस्तिष्कः। भस्मना-
ऽभिवासयति। तस्मान्मांसेनास्थिं छन्नम्॥६२॥

वेदेनाभिवासयति। तस्मात्केशैः शिरश्छुन्नम्। अखलति-
भावुको भवति। य एवं वेद। पशोर्वै प्रतिमा पुरोडाशः। स
नायजुष्कमभिवास्यः। वृथैव स्यात्। ईश्वरा यजमानस्य पशवः
प्रमेतोः। सं ब्रह्मणा पृच्यस्वेत्याह। प्राणा वै ब्रह्म॥६३॥

प्राणाः पशवः। प्राणैरेव पशून्सम्पृणक्ति। न प्रमायुका भवन्ति।
यजमानो वै पुरोडाशः। प्रजा पशवः पुरीषम्। यदेवमभिवासयति।
यजमानमेव प्रजया पशुभिः समर्धयति। देवा वै हविर्भृत्वाऽब्रुवन्।
कस्मिन्निदं म्रक्ष्यामह इति। सोऽग्निरब्रवीत्॥६४॥

मयि तनूः सं निधध्वम्। अहं वस्तं जनयिष्यामि।
यस्मिन्म्रक्ष्यध्व इति। ते देवा अग्नौ तनूः सन्त्यदधत। तस्मादाहुः।
अग्निः सर्वा देवता इति। सोऽङ्गारेणाऽऽपः। अभ्यंपातयत्। ततं
एकतोऽजायत। स द्वितीयमभ्यंपातयत्॥६५॥

ततो द्वितोऽजायत। स तृतीयमभ्यंपातयत्। ततस्त्रितो-
ऽजायत। यदद्ध्योऽजायन्त। तदाप्यानामाप्यत्वम्। यदात्मभ्यो-
ऽजायन्त। तदात्म्यानामात्म्यत्वम्। ते देवा आप्येष्वमृजत। आप्या
अमृजत् सूर्याभ्युदिते। सूर्याभ्युदितः सूर्याभिनिमृक्ते॥६६॥

सूर्याभिनिमृक्तः कुनखिनिं। कुनखी श्यावदति। श्यावदन्नग्र-
दिधिषौ। अग्रदिधिषुः परिवित्ते। परिवित्तो वीरहणिं। वीरहा
ब्रह्महणिं। तद्ब्रह्महणं नात्यच्यवत। अन्तर्वेदि निनयत्यवरुद्धौ।
उल्मुकेनाभि गृह्णाति शृतत्वायं। शृतकामा इव हि देवाः॥६७॥

अन्या जिन्वन्त्यनु विसृत्यैवमाहाशान्त आह गुप्त्यै छुन्नं ब्रह्माब्रवीद्वितीयमभ्यपातय
देवाः॥ _____[८]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति स्फ्यमादत्ते प्रसूत्यै।
अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्।
पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। आदद इन्द्रस्य बाहुरसि दक्षिण
इत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। सहस्रभृष्टिः शततेजा
इत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। वायुरसि तिग्मतेजा
इत्याह। तेजो वै वायुः॥६८॥

तेज एवास्मिन्दधाति। विषाद्वै नामासुर आसीत्। सोऽविभेत्।
यज्ञेन मा देवा अभिभविष्यन्तीति। स पृथिवीमभ्यवमीत्। सा
मेध्याऽभवत्। अथो यदिन्द्रो वृत्रमहन्। तस्य लोहितं पृथिवीमनु
व्यधावत्। सा मेध्याऽभवत्। पृथिवि देवयजनीत्याह॥६९॥

मेध्यामेवैनां देवयजनीं करोति। ओषध्यास्ते मूलं
मा हिंसिषमित्याह। ओषधीनामहिंसायै। व्रजं गच्छ
गोस्थानमित्याह। छन्दांसि वै व्रजो गोस्थानः। छन्दांस्येवास्मै
व्रजं गोस्थानं करोति। वर्षतु ते द्यौरित्याह। वृष्टिर्वै द्यौः।
वृष्टिमेवाव रुन्धे। बधान देव सवितः परमस्यां परावतीत्याह॥७०॥

द्यौ वाव पुरुषौ। यं चैव द्वेष्टि। यश्चैनं द्वेष्टि। तावुभौ
बध्नाति परमस्यां परावति शतेन पाशैः। योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं

द्विष्मस्तमतो मा मौगित्याहानिमुत्तये। अरुरुर्वै नामासुर आसीत्।
स पृथिव्यामुपमृत्तोऽशयत्। तं देवा अपहृतोऽरुरुः पृथिव्या इति
पृथिव्या अपाघ्नन्। भ्रातृव्यो वा अरुरुः। अपहृतोऽरुरुः पृथिव्या
इति यदाह॥ ७१॥

भ्रातृव्यमेव पृथिव्या अपहन्ति। तेऽमन्यन्त। दिवं वा अयमितः
पतिष्यतीति। तमरुरुस्ते दिवं माऽस्कानिति दिवः पर्यबाधन्त।
भ्रातृव्यो वा अरुरुः। अरुरुस्ते दिवं मा स्कानिति यदाह। भ्रातृव्यमेव
दिवः परिबाधते। स्तम्बयजुरहरति। पृथिव्या एव भ्रातृव्यमपहन्ति।
द्वितीयः हरति॥ ७२॥

अन्तरिक्षादेवैनमपहन्ति। तृतीयः हरति। दिव एवैनमपहन्ति।
तूष्णीं चतुर्थः हरति। अपरिमितादेवैनमपहन्ति। असुराणां वा
इयमग्र आसीत्। यावदासीनः परापश्यति। तावद्देवानाम्। ते देवा
अब्रुवन्। अस्त्वेव नोऽस्यामपीति॥ ७३॥

कयन्नो दास्यथेति। यावत्स्वयं परिगृह्णीथेति। ते वसवस्त्वेति
दक्षिणतः पर्यगृह्णन्। रुद्रास्त्वेति पश्चात्। आदित्यास्त्वेत्युत्तरतः।
तेऽग्निना प्राञ्चोऽजयन्। वसुभिर्दक्षिणा। रुद्रैः प्रत्यञ्चः।
आदित्यैरुदञ्चः। यस्यैवं विदुषो वेदिं परिगृह्णन्ति॥ ७४॥

भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। देवस्य सवितुः सव
इत्याह प्रसूत्यै। कर्म कृण्वन्ति वेधस इत्याह। इषितः हि कर्म

क्रियते। पृथिव्यै मेध्यं चामेध्यं च व्युदक्रामताम्। प्राचीनमुदीचीनं मेध्यम्। प्रतीचीनं दक्षिणाऽमेध्यम्। प्राचीमुदीचीं प्रवृणां करोति। मेध्यामेवेनां देवयजनीं करोति॥ ७५॥

प्राञ्चौ वेद्यं सावुन्नयति। आहवनीयस्य परिगृहीत्यै। प्रतीची श्रोणी। गार्हपत्यस्य परिगृहीत्यै। अथो मिथुनत्वाय। उद्धन्ति। यदेवास्या अमेध्यम्। तदपहन्ति। उद्धन्ति। तस्मादोषधयः पराभवन्ति॥ ७६॥

मूलं छिनत्ति। भ्रातृव्यस्यैव मूलं छिनत्ति। मूलं वा अतितिष्ठद्रक्षाऽस्यनूत्पिपते। यद्धस्तेन छिन्द्यात्। कुनखिनीः प्रजाः स्युः। स्फ्येन छिनत्ति। वज्रो वै स्फ्यः। वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षाऽस्यपहन्ति। पितृदेवत्याऽतिखाता। इयतीं खनति॥ ७७॥

प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मिताम्। वेदिदेवेभ्यो निलायत। तां चतुरङ्गुलेऽन्वविन्दन्। तस्माच्चतुरङ्गुलं खेयां। चतुरङ्गुलं खनति। चतुरङ्गुले ह्योषधयः प्रतितिष्ठन्ति। आ प्रतिष्ठायै खनति। यजमानमेव प्रतिष्ठां गमयति। दक्षिणतो वर्षीयसीं करोति। देवयजनस्यैव रूपमकः॥ ७८॥

पुरीषवतीं करोति। प्रजा वै पशवः पुरीषम्। प्रजयैवेनं पशुभिः पुरीषवन्तं करोति। उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति। एतावती वै पृथिवी। यावती वेदिः। तस्या एतावत एव भ्रातृव्यं निर्भज्य। आत्मन

उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति। ऋतमस्यृतसदनमस्यृतश्रीरसीत्याह।
यथायजुरेवैतत्॥७९॥

क्रूरमिव वा एतत्करोति। यद्वेदिं करोति। धा असि स्वधा
असीति योयुष्यते शान्त्यै। उर्वी चासि वस्वी चासीत्याह।
उर्वीमेवैनां वस्वीं करोति। पुरा क्रूरस्य विसृपो विरषिन्नित्याह
मेध्यत्वाय। उदादाय पृथिवीं जीरदानुर्यामैरयं चन्द्रमसि
स्वधाभिरित्याह। यदेवास्या अमेध्यम्। तदपहत्य। मेध्यां
देवयजनीं कृत्वा॥८०॥

यददश्चन्द्रमसि मेध्यम्। तदस्यामेरयति। तां धीरांसो
अनुदृश्य यजन्त इत्याहानुख्यात्यै। प्रोक्षणीरा सादय।
इध्माबर्हिरुपसादय। सुवं च सुचंश्च सम्मृद्धि। पत्नीं
सन्नह्य। आज्येनोदेहीत्याहानुपूर्वतायै। प्रोक्षणीरा सादयति। आपो
वै रक्षोघ्नीः॥८१॥

रक्षसामपहत्यै। स्फ्यस्य वर्त्मन्त्सादयति। यज्ञस्य सन्तत्यै।
उवाच हासितो देवलः। एतावतीर्वा अमुष्मिल्लोक आपं आसन्।
यावतीः प्रोक्षणीरिति। तस्माद्ब्रह्मीरासाद्याः। स्फ्यमुदस्यन्। यं
द्विष्यात्तं ध्यायेत्। शुचैवैनमर्पयति॥८२॥

वै वायुराह परावतीत्याहाह द्वितीयं हरतीति परिगृह्णन्ति देवयजनीं करोति
भवन्ति खनत्यकरेतत्कृत्वा रक्षोघ्नीरर्पयति॥ [९]

वज्रो वै स्फ्यः। यदन्वञ्चं धारयेत्। वज्रेऽध्वर्युः क्षण्वीत।
 पुरस्तात्तिर्यञ्चं धारयति। वज्रो वै स्फ्यः। वज्रेणैव यज्ञस्य
 दक्षिणतो रक्षाऽस्यपहन्ति। अग्निभ्यां प्राचञ्च प्रतीचञ्च।
 स्फ्येनोदीचञ्चाधराचञ्च। स्फ्येन वा एष वज्रेणास्यै पाप्मानं
 भ्रातृव्यमपहत्य। उत्क्रेऽधि प्रवृश्चति॥८३॥

यथोपधायं वृश्चन्त्येवम्। हस्ताववं नेनित्ते। आत्मानमेव
 पवयते। स्फ्यं प्रक्षालयति मेध्यत्वायं। अथो पाप्मनं एव
 भ्रातृव्यस्य न्यङ्गं छिनत्ति। इध्माबृहिरुपसादयति युक्त्यै।
 यज्ञस्य मिथुनत्वायं। अथो पुरोरुचमेवैतां दधाति। उत्तरस्य
 कर्मणोऽनुख्यात्यै। न पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्॥८४॥

यत्पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्। अन्यत्राऽऽहुतिपथादिध्मं प्रति-
 पादयेत्। प्रजा वै बृहिः। अपराध्रुयाद्वृहिषां प्रजानां प्रजननम्।
 पश्चात्प्रागुपसादयति। आहुतिपथेनेध्मं प्रतिपादयति। सम्प्रत्येव
 बृहिषां प्रजानां प्रजननमुपैति। दक्षिणमिध्मम्। उत्तरं बृहिः।
 आत्मा वा इध्मः। प्रजा बृहिः। प्रजा ह्यात्मन उत्तरतरा तीर्थे।
 ततो मेधमुपनीयं। यथादेवतमेवैनत्प्रतिष्ठापयति। प्रति तिष्ठति
 प्रजयां पशुभिर्यजमानः॥८५॥

वृश्चति सादयेदिध्मः पञ्च च॥—————[१०]

तृतीयस्यां देवस्यांश्चपशुं यो वै पूर्वेषुः कर्मणे वामिन्द्रो वृत्रमहन्सोऽपोऽवधूतं धृष्टिर्देवस्येत्याह सं

वंपामि देवस्य स्फ्यमा दंदे वज्रो वै स्फ्यो दश॥१०॥

तृतीयस्यां यज्ञस्यानतिरेकाय पवित्रंवत्यध्वर्युं चाधिषवणमस्यन्तरिक्ष एव रक्षंसामन्तर्हित्यै द्वौ वाव पुरुषौ
यद्दक्षन्द्रमसि मेध्यं पञ्चाशीतिः॥८५॥

तृतीयस्यां यजमानः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके द्वितीयः
प्रपाठकः समाप्तः॥